

“KOLXOZCHILAR OVOZI” GAZETASI YENGIL SANOAT SOHALARI FAOLIYATIGA TEGISHLI MATERIALLARNI YORITUVCHI MANBA SIFATIDA

Jumaniyazova Firuza Jumanazarovna,

Xorazm Ma'mun akademiyasi ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'limi katta ilmiy xodimi,

tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

jumanazarovafiruza8485@gmail.com.

ORCID:0009-0009-4929-3143.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20199521>

Annotatsiya. Maqolada “Kolxozchilar ovozi” gazetasi yengil sanoat sohalari faoliyatini yorituvchi manba sifatida tahlil qilinib, unda Qizil sharq va Yangi yo'l artellarining mahsulot ishlab chiqarishi, sexlar faoliyati hamda staxanovchi ishchilari haqida berilgan materiallar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: “Qizil sharq”, “Yangi yo'l”, artel, “Kolxozchilar ovozi”, gazeta, ishlab chiqarish, maqola.

Аннотация. В статье газета «Kolxozchilar ovozi» анализируется как источник, освещающий деятельность отраслей лёгкой промышленности. Рассматриваются материалы о производстве продукции артелями «Qizil sharq» и «Yangi yo'l», деятельности их цехов, а также публикации о рабочих-стакановцах.

Ключевые слова: «Qizil sharq», «Yangi yo'l», артель, «Kolxozchilar ovozi», газета, производство, статья.

Abstract. The article analyzes the newspaper “Kolxozchilar ovozi” as a source covering the activities of light industry sectors. It examines materials related to the production activities of the “Qizil sharq” and “Yangi yo'l” artels, the operation of their workshops, and publications about Stakhanovite workers.

Keywords: “Qizil sharq”, “Yangi yo'l”, artel, “Kolxozchilar ovozi”, newspaper, production, article.

Kirish. Gurlan tumanida II-jahon urushi yillarida chop qilingan tuman gazetasi “Kolxozchilar ovozi” bo'lib, ushbu gazetada urush yillarida frontdagi xabarlar, tuman sanoati, qishloq xo'jaligi, tumandagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayot to'g'risida ma'lumot beruvchi manba hisoblanadi. Gazeta sahifalarida keltirilgan maqolalarda urush yillarida sodir bo'lgan o'zgarishlar aniq va yaqqol ko'rsatilgan. “Kolxozchilar ovozi” gazetasining 1942 yilga oid yig'ma jildlarida yengil sanoat faoliyatiga tegishli materiallar berilgan bo'lib, ularni tahlili shuni ko'rsatadiki, Gurlan tumanida faoliyat olib borgan ikkita artelning faoliyati yaxshi yo'lga qo'yilgan. Tumandagi “Qizil Sharq” artelida to'quvchilik, kulolchilik, tikuvchilik, arqonchilik, etikchilik, mashinachilik, muqovalash sexlari faoliyat olib borgan bo'lsa, “Yangi yo'l” artelida esa hunarmandchilik, aravachilik, tikuvchilik, baliqchilik, to'quvchilik, etikchilik, sartaroshlik, moy ishlab chiqarish, sholi tozalash sexlari ishlab turgan.

Adabiyotlar tahlili. “Kolxozchilar ovozi” gazetasi yengil sanoat sohalari faoliyatiga tegishli materiallarni yorituvchi manba ekanligiga oid shu kunga qadar biron maqola nashr qilinmagan va tadqiqot ishi olib borilmagan. Shu nuqtai – nazardan ushbu maqolani manbaviy asosini “Kolxozchilar ovozi” gazetasining 1942 yilga oid nashr qilingan yig‘ma jildlari tashkil qiladi.

Metodlar. Maqolada “Kolxozchilar ovozi” gazetasi sahifalarida keltirilgan yengil sanoat sohalari faoliyatiga tegishli ma’lumotlarga aniqlik kiritish va ketma-ketligini ta’minlash maqsadida tarixiy-xronologik metoddan hamda qiyosiy tahlil metodidan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Ikkinchi jahon urushi boshlanishi bilan xalq xo‘jaligining barcha sohalari harbiy asosda qayta qurildi. Xorazm viloyatining sanoat markazlaridan uzoqda joylashganligi va mahsulot olib kelishga texnikaning yo‘qligi sababli, urush yillarida viloyatdagi sanoat korxonalari o‘z faoliyatini mahalliy xom-ashyo asosida davom qildirishga majbur bo‘ldi. Viloyatdagi yirik sanoat korxonalari, zavod va fabrikalar urush davri talablarini to‘liq bajara olmas edi. Buni ustiga zavod va fabrikalardagi yo‘nalishlarni o‘zgartirish yangi mahsulot ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish ancha qiyin edi. Eng ma’qul bo‘lgan yo‘l artellar faoliyatida yangi yo‘nalishlarni tashkil qilish va ishlab chiqarishga xatto nogironlarni ham jalb qilish orqali ishchi kuchini ko‘paytirishga qaror qilindi va bu o‘z samarasini berdi.

Ikkinchi jahon urushi frontlaridan yarador bo‘lib qaytgan kishilar bo‘sh qolmasligi uchun ishlab chiqarishga jalb qilingan. Jumladan, Gurlan tumanidagi artellar faoliyatiga tegishli arxiv hujjatlari o‘rganilganda, “Qizil Sharq” artelida 80 nafar turli guruhga mansub bo‘lgan nogiron erkaklar, yosh bolali juvonlar ishga jalb qilinganligi, ular ikki smenada ishlaganligi keltirilgan. Shuningdek, artelda 1941 yilda to‘rt nafar staxanovchi va ikki nafar udarnik ishlagan bo‘lsa, 1942-1943 yillarda staxanovchilar 8 nafarga, udarniklar 4 nafarga yetgan. Bu davrga kelib artelda kulolchilik, etikchilik, mashinasozlik, temirchilik, to‘quvchilik, ipakchilik, tovoqchilik, tikuvchilik, muqovalash va arqon ishlab chiqarish sexlari bo‘lgan.

Urushning mashaqqatli yillarida aholini ishchanlik qobiliyatini oshirishda asosan targ‘ibot-tashviqot ishlaridan foydalanildi. Bu davrga kelib, aholi orasidagi so‘zga chechan, boshqaruvchilik qobiliyatiga ega bo‘lgan yoshlardan targ‘ibotchilar guruhi tashkil qilindi. Targ‘ibotchilarning asosiy vazifasi davriy matbuot nashrlarida berilgan ma’lumotlarni ko‘tarinki ruhda o‘qib eshittirish va ularni turli xil sotsialistik musoboqalarga chorlashdan iborat edi. Ishchilarni mehnat unumining oshishida “Kolxozchilar ovozi” gazetasining o‘rni va ahamiyati katta bo‘ldi.

Gurlan tumanidagi “Qizil Sharq” artelida targ‘ibot-tashviqot ishlari belgilangan talablar asosida tashkil qilingan. Shuning uchun ham 1942 yilga kelib artel ish faoliyati

viloyatdagi barcha artellarning jamoalariga namuna qilib ko'rsatilgan. 1942 yilning 1-choragi rejalari 127 % qilib uddalangan edi. Artelning to'quvchilik sexiga tuman paxta zavodi tomonidan 1700 kilogramm arqon to'qish vazifasi topshirilgan. 1942 yilning 24-martiga qadar sex ishchilari 2200 kg arqon eshib, mart oyidagi topshiriqni butun ishlab chiqarish bo'yicha 1400%ga yetkazib bajargan[1].

1942 yil aprel oyida ishchilar bayrami oldidan sotsialistik musoboqalar tashkil qilingan. Musoboqada barcha artellar qatori Qizil Sharq arteli jamoasi ham faol ishtirok qildi. Musoboqa jarayonida arteldagi tovoqchilik sexi aprel oyidagi davlat rejasini 130,3 %, arqonchilik sexi 113,6 %, muqovachilik sexi 106 % qilib uddalagan[2].

1942 yil iyun oyiga kelib arteldagi davlat rejalari to'liq bajarilgan. Masalan, kulolchilik sexida 100 %, etikchilik sexida 100 %, mashinachilik sexida ham 100 % qilib bajarilgan. Lekin arteldagi qishloq xo'jaligi uchun ish qurollari ishlab chiqarish sexida ish yaxshi yo'lga qo'yilmagan, dehqonlarni ishlashi uchun muhim bo'lgan asboblarni o'z vaqtida ishlab chiqarilmagan. Urush yillarida texnika yetishmaganligi uchun artellarda qishloq xo'jaligi uchun zarur jihozlarni ishlab chiqaradigan yangi turdagi sexlar tashkil qilingan. Shunday sexlardan biri Qizil Sharq artelida tashkil qilingan bo'lib, sexda grabl, o'roq va boshqa qishloq xo'jaligi uchun zarur asboblarni ishlab chiqarish yo'lga qo'yilgan. Artellarning ayrim sexlarida rejalarni bajarilmaganligi butun bir tizim ishiga salbiy ta'sir ko'rsatgan[3].

Urush yillarida chiy va chipta to'qish ishlari ham yo'lga qo'yilgan. Masalan, "Qizil sharq" artelidagi to'quvchilik sexida chiy va chipta to'qish bo'icha staxanovchi ishchilardan Y.G.Malov kunlik rejani 300% qilib, S.Jabborov kuniga uch yarim savat to'qib kunlik rejani 300% qilib bajargan. Artelning kulolchilik sexida M.Yusupov, Q.Polvonov, etikchilik sexida Y.Mamashev, X.Jumanov, O'razaliev, Otamurodov, ipchilik sexida Nurmatova, Tangriberganova, tovoqchilik sexida T.Izbonova, Matniyozov kunlik rejalarni 120-130% qilib bajarganlar. Artelning kulolchilik sexi yillik ishlab chiqarish rejasini 488,8%, etikchilik sexi 108,6%, ipchilik sexi 380,6%, tovoqchilik sexida 212,6% bajargan. Artel 1942 yildagi davlat tomonidan belgilangan yillik ishlab chiqarish rejasini muddatidan oldin shu yilning 23 noyabrida 100,6% qilib bajargan[4].

Tumanda yana "Yangi yo'l" nomli artel ham urush davrida front va front ortini turli xil mahsulotlar bilan ta'minlagan. Artelning etikchilik sexida askarlar uchun kigiz etiklar ishlab chiqarilgan. Sholichilik sexida esa sholidan guruchni ayirish ishlari olib borilgan. Baliqchilik sexida esa turli xil quritilgan baliq mahsulotlari tayyorlangan[5]. "Yangi yo'l" arteli jamoasi 1941 yilgi davlat rejasini 103% qilib bajargan. Artelda staxanovchi ishchilardan S. Naja, M.Pak, K. Naja, Y.Kim, O.Kanlar kunlik rejani

250% bajarib, hammaga o'rnak bo'lgan. Sholi va paxta yetishtirish ishlari Gurlan tumanida yaxshi yo'lga qo'yilgan bo'lib. Tumandagi artellar urush davri talablaridan kelib chiqib, tumanda mavjud maxalliy xom-ashyodan foydalangan holda, moy ishlab chiqarish, sholi tozalash, baliqdan quritilgan mahsulot, askarlar uchun maxsus jun qo'lgoplar, kigiz etiklar tayyorlashni yo'lga qo'ygan. Gurlandagi "Yangi yo'l" artelida 290 nafar ishchi uch smenada ishlagan. Xorazm viloyatidagi artellarning etikchilik sexlari jamoalari urush yillarida 16 ming juft terili oyoq kiyim ishlab chiqargan.

Ishchilar bayrami munosabati bilan tashkil qilingan musoboqada "Yangi yo'l" arteli jamoasi ham ishtirok qilib belgilangan rejalarini 140 % qilib uddalashgan. Artelda 10 nafar targ'ibotchilar jalb qilingan. Turg'ibotchilar tashabbusi bilan aprel oyidan boshlab devoriy gazeta, jangovor varaqalar chiqarilib turilgan. Staxanovchi ishchilarni natijalari ko'rsatilgan ko'rgazma taxtalari tashkil etilgan. Buni natijasida "Yangi yo'l" arteli 1942 yil 2-choragida davlat rejalarini 156,6% bajarilgan[6]. Buni arteldagi sexlar misolida ko'radigan bo'lsak, hunarmandchilik sexida 158%, arava sexida 150%, tikuvchilik sexida 130,5%, baliqchilik sexida 145,9%, to'quvchilik sexida 130%, etikchilik sexida 125%, sartaroshlik sexida 120%, moy ishlab chiqarish sexida 165,6%, sholi tozalash sexida esa 140% qilib bajarilgan. Artelning arava sexi staxanovchilaridan Lazivnik, Ernafasov, Xan va Gavman kunlik rejani 150%[7], etikchilik sexida Mandriyevko va Son Nadyakunlik esa kunlik rejani 180%, Xolmurodov 170%, aravachilik sexi staxanovchilaridan Xan Xak Sen va Tovman kunlik rejani 120-130% bajargan[8]. 1942 yilning I-choragida 14 ta yangi sexlar tashkil qilinib, ish boshlagan. Yangi tashkil qilingan non pishirish sexi esa may oyidagi davlat rejasini 150% qilib uddalagan. Shuningdek, artelda yana milliy do'ppi ishlab chiqardigan sex ham tashkil qilinib, unda Poshsho Qurbonboeva may oyidagi rejani 250%, Guljon Polvonova 200% bajargan. Demak, 1942 yilga kelib arteldagi sexlar yo'nalishi kengaygan. Frontga va mamlakatga yanada ko'proq mahsulot yetishtirib berishni ta'minlash uchun artelda brinza, meva choyi, sirka ishlab chiqarish sexlari tashkil qilingan[9].

1942 yilning sentabr oyiga kelib Yangi yo'l artelida oylik ishlab chiqarish rejasi 400% bajarilgan. Artelning duradgorlik sexidagi staxanovchi ishchilardan Tovman, Ernafasov, Xin Xak Sinlar kunlik rejani 110-130% qilib bajargan. Etikchilik sexida esa Yu.Qutimov, A.Adamboev, tikuvchilik sexidan Pak Mariya, Kim Dol Ju, Kim Nadya ishlab chiqarish rejasini 135-150% qilib bajarganlar[10]. Artelda noyabr oyiga kelib davlat rejasi 125,6% qilib bajarilgan. Artelning ishqor ishlab chiqarish sexida 10 dekabrga qadar 100 tonna ishqor ishlab chiqarilgan. Aravachilik sexi noyabr oyi ishlab chiqarish rejasini 225%, etikchilik sexi 106,1% qilib bajargan[11].

Ikkinchi jahon urushi yillarida Xorazm viloyatining Xonqa tumanidagi kolxozlar tomonidan mudofaa fondiga jun va ko'p miqdorda teri topshirilgan. Uni qayta ishlash maqsadida tumanda jun va teridan mahsulot ishlab chiqaradigan artel tashkil qilingan. Artel "Promkombinat" nomi bilan atalib, unda jun va teri qayta ishlanadigan sexlar bo'lgan. Jumladan, urush yillari talabidan kelib chiqib artelda tikuvchilik, to'quvchilik, po'stindo'zlik, ipakchilik sexlari faoliyat olib borgan. Urush boshlanishi bilan artel o'z faoliyatini urush davri talablariga moslashtirib harbiy asosda qayta qurgan. 1941 yilning oxirgi choragida front uchun kigiz etik ishlab chiqarish yo'lga qo'yilgan. Bundan tashqari artelda po'stindo'zlik sexi ham ishga tushirilgan. Tumanda mavjud mahsulotlardan foydalanib ishlab chiqarilgan kigiz etiklar va po'stinlar mudofaa fondiga topshirilgan. 1942 yil yakunlari bo'yicha artelda ishlab chiqarish davlat rejalari ortig'i bilan bajarilgan. Artelning ipakchilik sexida davlat rejasi 102,6% qilib bajarilgan. Artelning R.Azizova boshchilik qilayotgan to'quvchilik sexi ishlab chiqarish rejalarini 350% qilib bajargan.

Xulosa. Gurlan tumanida nashr qilingan va aholi ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotida alohida ahamiyatga ega bo'lgan "Kolxozchilar ovozi" gazetasi urushdan keyingi yillarda urush davrida front va front orti hayotini yorituvchi manba vazifasini o'tadi. Gazeta sahifalarida barcha sohalar kabi tumandagi yengil sanoat bilan shug'ullanadigan artellar faoliyati har oyda erishilgan natijalari, staxanovchi ishchilari nomlari keltirilgan holda berib borildi. Gazeta sahifalarida keltirilgan bu kabi materiallar mehnatkash aholini ish unumini oshirishga, ishchilarda boshqa sex jamoalari bilan bellashishga bo'lgan intilishni kuchaytirishga xizmat qildi. Ikkinchi jahon urushi davrida mehnatkashlarning intilishlari va shijoati atrellarni davlat rejalarini o'z vaqtida to'liq bajarilishiga olib keldi. "Kolxozchilar ovozi" gazetasi urush yillarida ham, bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 28-mart. №25(901). 1-bet.
2. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 1-may. №36(912). 2-bet.
3. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 23-iyun. №50(926). 2-bet
4. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 27-noyabr. №94(970). 2-bet.
5. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1941 yil 13-oktabr. №76(856). 2-bet
6. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 9-may. №38(914). 2-bet.
7. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 6-aprel. №28(904). 1-bet.
8. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 9-may. №38(914). 2-bet.
9. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 10 iyun №46(922). 1-bet
10. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil. 22-oktabr. №84(960). 2-bet.
11. Kolxozchilar ovozi gazetasi. 1942 yil 16-dekabr. №98(974). 2-bet.